Om läsning

Bokutgåva

Svenska folkets öreskrifter, nr 35. Folkupplysningsföretagets förlag, Stockholm 1898.
Om läsning.

——

Somliga böcker skall man endast smaka på; andra böra slukas och blott ett litet antal förtjänar att man äter dem långsamt och smälter dem väl.

F. Bacon.

Redan för två hundra år sedan yttrade en fransk tänkare: att han endast kände tre människor, hvilka värkligen kunde läsa. Om han lefvat i vår tid skulle han kanske icke erkänt att någon enda nutidsmänniska nått mästerskap i denna svåra konst! Ju mer läskunnigheten har ökats och billiga böcker samt tidningar erbjuda lätta tillfällen till läsning, dess mer har nämligen förmågan aftagit att med värklig behållning fördjupa sig i en bok.

Och dock är

förmågan att läsa

den allra viktigaste för vår bildning. Det är icke någon öfverdrift när den amerikanske tänkaren *Emerson* påstår, att en stor författare ofta kan betyda mer för en människas andliga tillblifvelse än hennes lekamliga föräldrar; att en god bok ofta gör en person till en alldeles ny människa, förändrar hela hans lifsåskådning och kommer honom att se alla lifvets värden med alldeles nya ögon. Emerson framhåller äfven, att hela tidsåldrar stundom kunnat andligen lefva af en enda bok – t. ex. bibeln eller Homer – och att folken egentligen endast läsa ett litet fåtal af sin tids eller af forntidens författare. Och dessa senare äro då vanligen de yppersta. Ty ”tiden är som en filtrerapparat, hvilken endast låter den klara drycken komma igenom, men det odugliga däremot falla till botten!”

Med denna Emersons tanke till ledning är det lätt nog att

göra sitt val

i fråga om *de gamla böckerna* – de böcker, af hvilka forna tiders människor värkligen lefvat, böcker, som blifvit blod af deras blod, hvilka äfven vi hafva godt af att tillegna oss, i hvilka vi ännu kunna vara vissa att finna ett stort näringsvärde!

Frågan om *hvad vi läsa* och *huru vi läsa* är en lika viktig fråga för vår själ, som frågan hvad vi äta och huru vi äta är för vår kropp!

Hvarje människa vet nu att, om hon vill bevara sin hälsa och sin arbetskraft, då måste hon erhålla kraftig hvila, en efter sin smak lämpad och omväxlande samt riklig föda. Hon vet äfven, att hon bör äta den långsamt. Hon inser också, att hon icke har råd att bruka stora mängder af födoämnen med ringa näringsvärde. Och hon undviker de rätter, som hon funnit icke passa henne, liksom hon aktar sig för en allt för stor enformighet, hvilken borttager matlusten.

Slutligen vet hon att det är lika farligt att föräta sig som att svälta och att en måttfull, men riklig njutning af födan är det för hennes välbefinnande bästa!

Alldeles samma regler

gälla för själens näring genom böcker! I första rummet bör således den läsande besinna, om de böcker han läser värkligen kunna främja hans själs växt och utveckling. Detta kan ske på många sätt. En bok kan vidga vår tanke, en annan värma vårt hjärta; en kan gifva tillfredsställelse åt vår kunskapshåg, en annan åt vårt skönhetssinne.

Många undra huru de skola finna dessa böcker, så att deras läsning ej blir som ett lotterispel, vid hvilket man lika gärna kan draga en nit som en vinst! Men man kan lära sig själf så småningom att välja, och bäst lär man sig detta genom att tränga riktigt djupt in i några af

litteraturens erkända mästervärk.

Då får man en måttstock, som man sedan kan bruka vid sitt val af andra böcker. Ty den, som en gång fått syn på det yppersta, han nöjes icke lätt med det svaga, ej ens med det halfgoda.

Den kraftigaste andliga näringen är den, som ger oss människolifvet och människosjälen i deras omedelbara värklighet. Detta göra för det första *de stora diktarna, de stora historieskrifvarna, tänkarna* och *granskarna*. För det andra erhåller man genom *biografier, memoarer, brefsamlingar* och *reseskildringar* starka intryck af samtida eller forntida människors och folks sätt att lefva, tänka och känna. *Den naturvetenskapliga* och *geografiska* läsningen öppnar den värld, som – näst människans egen – för henne har den djupaste betydelsen.

Men äfven bland dessa, de mäst kraftigt närande böcker bör man icke tvinga sig att välja sin andliga föda bara därför, att andra anbefalla den! Man måste ju smaka på alla rätter, innan man kan veta om de smaka godt och om man mår väl af dem. Så måste man äfven göra med böckerna. Men har man gjort detta och har man, trots god vilja och allvarligt bemödande, icke fattat smak för någon viss bok, icke fått någon behållning af den, då skall man icke tvinga sig att läsa den eller andra böcker i samma väg. Ty då har man lika litet behållning af sin läsning, som man har af den föda, man med leda pinar i sig. Man får endast akta sig för den slutsatsen, att *boken i sig själf* skulle vara ledsam, emedan man själf finner den så, eller att man själf *alltid* skall finna den ledsam! Vi äta som vuxna med god smak många rätter, hvilka vi som barn icke kunde svälja ned. Och så kan det äfven gå oss med en bok!

De djupsinniga böcker t. ex. i hvilka en författare ”sammanträngt en bok i en sida, en sida i en sats, en sats i ett ord”, dem blir man icke raskt färdig med. Och det är just om sådana, som de ytliga alltid förklara: att de äro dunkla och svårfattliga, emedan de själfva icke förmå eller orka att tänka sig in i dem.

Men det är alldeles visst en dum tidspillan att

hålla på med en bok,

som, i vårt nuvarande utvecklingsskede, icke ger oss någon slags njutning eller nytta.

Sedan man pröfvat sig fram bland böckerna och funnit hvilka de äro, som ge de rikaste intrycken, de starkaste väckelserna, det vill säga dem vi gå länge och tänka på, dem vi minnas under vårt arbete liksom under vår hvila – då böra vi i främsta rummet hålla oss till dessa slags böcker. Hafva vi t. ex. funnit att de historiska böckerna lämna oss jämförelsevis likgiltiga, men de naturvetenskapliga tända vårt lifliga intrësse, då böra vi framför allt läsa naturvetenskapliga böcker, liksom vi framför allt böra läsa historiska, i fall

förhållandet är omvändt. Men en allt för stor enformighet blir äfven hinderlig för själens fulla utveckling. Och därför bör man blanda upp sin hufvudsakliga läsning med värdefulla böcker också från andra områden.

Nutidsmänniskornas allra största fel är att de

läsa sina böcker för fort.

Visserligen har Bacon rätt att somliga böcker endast böra slukas! Men numera slukas nästan alla böcker och det är just på det sättet, man föräter sig på böcker, dem man alls icke hinner att smälta och tillgodogöra sig för sin andliga näring. Man läser sida efter sida, äfven i en lättfattlig roman, utan att man för sina ögon ser hvad man läser; boken ger oss inga taflor, med färg och lif. Och är detta redan fallet med romanen, så är det än mer fallet med den svårlästare boken. Där glider man tanklöst förbi de krångligare satserna och bryr sig icke om att stanna och begrunda dem. Man är nöjd med en svag aning om det lästa och man skulle icke kunna göra reda för en sida i den bok, man nyss lagt ifrån sig! Sålunda vänjer man sig vid det flyktiga, sväfvande, halfklara, ytliga läsandet, som roar för stunden, men lika litet ger själen någon värklig mättnad, näring eller växtkraft, som kroppen blir mätt endast af de doftande ångorna från aldrig så många fat med läckra rätter!

Att läsa allt för många böcker

med ett ringa näringsvärde, det är också ett af de sätt, på hvilka människorna misshushålla med sina andliga krafter.

Man bör i sin läsning noga skilja på hvad man kan kalla närings- och njutningsmedel, samt mellan de olika böckernas olika näringsvärde. För inhämtandet af specialkunskaper, liksom af en värklig allmänbildning, fordras grundlig och planmässig läsning. Och då bör man hålla sig till det yppersta, och till det ursprungliga hällre än till de många mustlösa uppkoken på andras arbeten. Naturvetenskapliga romaner eller kritiska framställningar af en författares arbeten eller af världshistorien i sammandrag hafva t. ex. mindre näringsvärde, än en allvarlig naturvetenskaplig bok, eller det diktverk eller de historiska källskrifter, som ligga till grund för kritiken eller sammandraget. Men ofta har man icke tid att gå så djupt med sin läsning och då är andrahands arbetet, äfven med ett ringare näringsvärde, godt att hafva, alldeles som man gärna äter potatis, när man icke har råd till kraftigare föda.

Äfven den läsning, hvilken icke är närings- utan endast njutningsmedel, har sin betydelse, i fall den endast brukas måttfullt, liksom sötsaker och kaffe äro nyttiga, sedan man först ätit en mer närande måltid. Till dessa njutningsmedel hör

förströelseläsningen

af lättare böcker, tidningar och dylikt – hvilka kunna hafva en stor betydelse för vår allmänbildning, i fall de läsas med urval och eftertanke. Populära små afhandlingar i tidskrifter och tidningar, romaner och dylikt måste nämligen i något afseende röra vår känsla eller vår inbillning, så att de flytta oss upp i en högre sfär, eller ge oss någon ny tanke, något nytt vetande, i fall de skola vara värda att vi tillegna oss dem.

I synnerhet i fråga om skönlitteraturen lönar det sig sällan att af arbeten, äldre än tjugofem år, läsa annat än det yppersta. Men däremot bör man, i fråga om nyare skönlitteratur, följa med sin egen tid. Därvid borde man dock undvika all sådan läsning, som bjudes af kolportageromaner och därmed jämförliga alster med deras spännande kärleksintriger,brottmålshistorier, äfventyr och olyckor. Dessa skildringar af underbara öden eller räddningar ur missöden äro alla i grund och botten förkastliga. Ty de ge *alldeles falska meningar om tillvaron* och framkalla först fantasteri och sedan lifsleda, eftersom värkligheten aldrig kan motsvara de bilder, hvilka genom dessa skildringar förespeglas en lättrörd inbillning. Sådan läsning är lika skadlig som

missbruk af rusdrycker och värkar på samma sätt: först osundt eggande, sedan nedsättande för intelligensen, inbillningen, viljan och känslan.

Sin egen tids goda diktvärk

bör man däremot flitigt läsa. Ty utom den glädje och den tankeväckelse, som värkligt lefvande skildringar bereda oss, gifva de oss det bästa medlet att förstå och följa med vår egen tid. Af denna erhålla vi lefvande ingen bättre bild än genom den samtida skönlitteraturen, eftersom den historiska skildringen af samtiden aldrig kan bli fullt uppriktig eller oväldig. "Romanen för dagen" bör således icke bli förbigången, ej häller broschyren för dagen i den fråga, om hvilken man vill bilda sig en mening. Men man skall blott icke tro att man behöfver bilda sig en mening om allt! Tvärtom måste man vänja sig att erkänna hvad man icke haft tid eller lust att läsa eller taga kännedom om och icke, som nu, tro alt man visar sin bildning genom att hafva en liten aning om allt möjligt. Det är genom

äflan att följa med allting,

som man icke hinner att i ro och med allvar läsa det väsentliga. Och det väsentliga är allt nytt eller gammalt, genom hvilket våra kunskaper ökas, vår känsla förädlas, vårt skönhetssinne förfinas, vår inbillning erhåller en rik värld att röra sig i, vår tanke en mångfald af synpunkter och idéförbindelser och vår förståelse af lifvet mer storhet och mer djup.

Det är ett ypperligt sätt att tvinga sig själf att läsa väl om man, efter slutad läsning af en bok:

antecknar sin väsentliga behållning

af densamma. En sådan anteckningsbok öfver vår läsning blir också som en slags dagbok af vår egen utveckling, i synnerhet i fall vi till notiserna om bokens titel, dess författare och bokens grundtankar foga några egna omdömen om det lästa. Däremot borde man hälst undvika att läsa kritiker öfver böcker, innan man läst boken själf. Ty detta förvillarofta vårt eget omdöme om boken.

Öfver hufvud läses nu för mycket *böcker om böcker*, i stället för att man borde läsa böckerna själfva i främsta rummet, sedan kritiska och biografiska arbeten öfver författarna. Den som t. ex. vill lära känna *Shakespeare* bör först läsa hans egna dramer och sedan t. ex. *Henrik Schücks* och *Georg Brandes* arbeten om Shakespeare.

Äfven bör den, som i Stockholm har tillfälle därtill, förbinda sin läsning af Sverges historia med besök i historiska museum och lifrustkammaren. Läser man ett arbete af t. ex. *Piehl* om Egypten bör man förena detta med besök i den egyptiska afdelningen i museum. Läser man konsthistoria bör man göra flitiga besök i gipsafgjutningarna i Nationalmuseums trappuppgång, i skulpturafdelningen och i de olika målarskolorna. Läser man om främmande folk i reseskildringar, då kan man illustrera sina intryck genom besök i det etnografiska museum, som är förbundet med naturhistoriska riksmuseum. Och skandinaviska folklifsskildringar sådana som Rääfs *Ydre härad*, Hyltén- Cavallius' *Värend och Virdarne*, Nikolovius *Skytts härad* m. m. belysas genom besök i nordiska museum och Skansen, hvilken senare ju äfven, jämte biologiska museum och naturhistoriska riksmuseum, lämnar stöd för självbildning i naturkunnighet.

Det är en mycket god regel att man ena året begränsar sin specialläsning till ett enda ämne, t. ex. Grekland. Man läser då någon större Greklands historia, samt Homer, Plato, de stora grekiska sorgespelsdiktarna och historieskrifvarna – hvilket allt finnes i öfversättning – och beskådar den grekiska konsten i gipsafgjutningarna. Ett annat år läser man t. ex. om Sverges medeltid, då man, jämte det stora arbetet af *Hildebrand* och *Schücks* litteraturhistoria, bör läsa några af de medeltidsskrifter, hvilka finnas utgifna af fornskriftsällskapet, samt besöka medeltidsafdelningen i nationalmuseum. Eller man läser *Motley's*

ypperliga *Nederländernas frihetsstrid* och studerar på samma gång de holländska taflorna på museum, o. s. v.

För att sammanfatta det ofvan sagda blir sålunda

den första regeln

för vår läsning, att *vi icke skola tro att vi böra eller kunna läsa allting, utan att vi måste göra ett urval* bland böckernas mångfald.

Den andra regeln

blir, att vi till ledning för vårt urval böra taga *vår egen håg*. Man måste en tid umgås flitigt, både med människor och med böcker, för att bland dem kunna välja ut sina särskilda vänner. Men har man funnit dessa vänner, då är det med böckerna som med våra lefvande bekanta: våra värkliga vänner bli endast de, som tillhöra vår egen andliga släkt, de, med hvilka vi genom själens valfrändskap äro förbundna. Det är dem, vi förstå bättre än alla andra, och af dem vi också erhålla mer styrka, hjälp och glädje än af några andra. Sådana bokvänner är det godt att hafva bland mänsklighetens största andar. Ty när man umgås som vän med en sådan ande, då blir vår egen lilla tillvaro oändligt förstorad och förskönad. Om vi däremot bland böckerna råka ut för sådana, hvilka icke ge oss någon behållning, då böra vi

ej vara höfligare mot en bok

än mot en människa! Vi afbryta ju samtalet med vår medresande i en kupé, i fall vi finna honom intetsägande och enfaldig? Och på samma sätt hafva vi allt skäl att afbryta läsningen af en bok, som vi finna betydelselös. Att man nödvändigt skall läsa ut en bok, emedan man börjat den, är en fördom. Man skall blott icke påstå att man läst den eller kan bedöma den, i fall man icke slutat den, lika litet som man bör bedöma en människa efter några få växlade meningar. Man bör endast säga, att man själf ej fann intrÃ¤sse i boken, och lämna åt andra att afgöra, om detta var vårt eget eller bokens fel!

Om samlifvet med böcker som om samlifvet med människor gäller den gamla regeln: *Säg mig med hvem du umgås, och jag skall säga dig hvem du är!* Att göra oss själfva värdiga att i böckernas värld förtroligt kunna umgås med mänsklighetens yppersta andar, detta bör vara det stora målet för vår läsning. Hafva vi nått det, då hafva vi äfven nått ett af de vackraste målen för en människas ärelystnad: att blifva en genombildad och utpräglad personlighet.
